

tere naše bazene že močno industrializirane, torej po eni strani »kapitalizirane«, po drugi strani seveda »proletarizirane«. Razvoj po letu 1848 je potekal še hitreje v tej smeri.

OPOMBE

Kratice:

- SSA = Starejši stanovski arhiv
 RA = Reigersfeldov arhiv (oz. točneje spisi)
 KR = Kamera in reprezentanca
 (Vse v Državnem arhivu Slovenije ali DAS, Ljubljana)
 ADK = Arhiv dvorne komore, Dunaj
 ARZ = Arhiv rudnika Zagorje ob Savi
 IRA = Idrijski rudniški arhiv
 OS = Okrožno sodišče, Ljubljana
 IS = Izvršni svet LRS, Ljubljana

1. Ob tej priliki je izdala uprava rudnika brošuro Dve sto let rudnika Zagorje, 1755—1955, Zagorje 1955. — 2. Valvasor, Ehre..., II, str. 145 in III, str. 428. — 3. SSA, fasc. 551 a, snopč 2. — 4. Dve sto let rudnika Zagorje, str. 7. in 9. — 5. RA, Diaria 1751—1756, gl. pod datumom 26. januar 1752. — 6. Ibidem, gl. pod datumom 4. december 1755 in 17. januar 1756. — 7. Rudarske knjige v DAS z označbo M 8, str. 210. M 9, str. 24, dalje ADK, Commerz Cammer, fasc. z rdečo številko 1148. — 8. IRA, fasc. III. — 9. ADK, rokopis št. 558. — 10. KR, T-1-1 in ADK, Ió Commerz, rd. št. 466. — 11. ADK, Krain, rd. št. 1616 in DAS, M 10. — 12. OS, rudarska knjiga A, str. 95 sl. — 13. IS, fasc. Ljubojc. — 14. DAS, M 10, str. 138, 139, 144 in fascikel »Rudardovi spisi« 1/2 — 15. DAS, M 10, str. 153. — 16. ARZ, fasc. I. — 17. Ibidem, fasc. I in II. — 18. DAS, M 12, str. 198—200, dalje IS, Semn'k, ovoj št. 46. — 19. IS, fevdna in koncesijska knjiga, str. 38. — 20. OS, rudarska knjiga A, fasc. 585.

Številke, ki se nanašajo na nakopane količine premoga, so vzete iz »Tafeln zur Statistik« za navedena leta.

O GOSPODARSKI STRUKTURI LJUBLJANSKEGA PREBIVALSTVA V ZAČETKU XVIII. STOLETJA

DR. VLADO VALENCIČ

Za spoznavanje poklicne, gospodarske in socialne strukture prebivalstva smo v dobi, ko še ni bilo ljudskih štetij, navezani na razne sekundarne vire, kolikor so ti pač ohranjeni. Šele popis prebivalstva leta 1754 nam je dal prvokrat neposredno gradivo, ki ga je mogoče uporabiti za statistični prikaz stanja in sestave ljubljanskega prebivalstva.¹ Vendar ta prikaz ni mogel zajeti vse Ljubljane, neupoštevano je šentpetersko in poljansko predmestje ter Kurja vas. Razpolagamo namreč le s podatki za ozemlje takratne stolne župnije, manjka pa gradivo za šentpetersko faro.

Gradivo o poklicni, gospodarski in socialni strukturi prebivalstva Ljubljane z vsemi predmestji nam nudi drugoten vir iz začetka XVIII. stoletja. Ta vir je seznam oseb, zavezanih plačevanju mesnega krajcarja; sestavljen je bil leta 1706.²

MESNI KRAJCAR

Za kritje naraščajočih državnih finančnih potreb je bila leta 1698 v avstrijskih deželah za stalno uvedena davščina, ki so jo plačevali ob zakolu živine. Znašala je krajcar od funta mesa, od tod je dobila naziv mesnega krajcarja. Sicer je naklada na živino bila že poprej, toda v začetku so jo plačevali le pri prodaji doma in pri izvozu, pozneje pri uvozu. Leta 1629 se je tej davščini začasno pridružila tudi naklada na meso ob zakolu živine.³

Zavezan plačevati mesni krajcar je bil vsakdo, kdor je zaklal ali dal zaklati govejo živino ali drobnico. Zaradi nadzorstva nad zaklano živino in preprečevanja utaje te davščine se je po predpisih patentov goveje

meso smelo prodajati le v javno dopuščenih mesnicah, teleta, prašiči in kostruni pa le na določenih mestih, od koder se niso smeli odvesti, dokler niso bile plačane davščine.⁴ Dasi so patenti o mesnem krajcarju prvotno predvidevali odmerjanje te davščine po teži zaklane živine, so bile pozneje uvedene tarife, ki so določale znesek mesnega krajcarja od glave klavne živine. Taka tarifa iz konca leta 1705 je cenila ogrskega ali velikega štajerskega vola na 4 stote (400 funtov) teže ter predpisala za deželna glavna mesta od glave 6 gld 40 kr mesnega krajcarja, od srednjega vola je davščina znašala 4 gld 30 kr in od velike krave 3 gld. V manjših mestih, trgih in vaseh je bila tarifa znatno nižja. Za teleta in razne vrste drobnice so bile posebne stopnje mesnega krajcarja; za vso deželo so bile enake.⁵

Pobiranje mesnega krajcarja je država dajala v zakup, in sicer v prvi vrsti deželam. Tako je v letih 1701—1704 imela dežela v zakupu pobiranje reformiranega polovičnega mesnega krajcarja v Ljubljani in predmestjih za pogojeni znesek 6000 gld. Leta 1706 je dežela vzela v zakup mesni krajcar na Kranjskem in v pazinskem katedralnem gospodarstvu za tri leta proti zakupnini 23.000 gld.⁶ Pri tem načinu obdavčenja in pobiranja niso bili posamezni potrošniki neposredno zavezani plačevati mesni krajcar; davčna obveznost je nastala ob sklenitvi kupčij za klavno živino ter so jo plačevali v prvi vrsti mesarji. Toda leta 1706 je dežela dovolila cesarju še izredno davščino, ki so jo morali pokriti s posebnimi dokladami. Po patentu deželnih stanov naj bi se odmeril sorazmeren prispevek vsem »deželno za-

ščito uživajočim kapitalistom, deželanom, uradnikom pri gospostvih in posestvih kakor tudi v mestih in trgih uslužbenim osebam, rokodelcem in drugim ljudem«. Za izterjavanje dodatne davščine je deželnostanovski odbor dal popisati davčne zavezance in jim predpisal sorazmeren znesek.⁷ Tako je nastal seznam ljubljanskih davčnih zavezancev mesnega krajcarja od 31. maja 1706.

OBLIKA IN VSEBINA SEZNAMA

Iz ohranjenega gradiva se ne da povzeti točen kriterij, ki je bil leta 1706 odločilen za obveznost plačila mesnega krajcarja in za sestavo seznama. Njegova oblika in vsebina kaže, da je bil namen popisati gospodinjstva oziroma družine kot potrošnike mesa. Zato so bile po posameznih mestnih delih najprej popisane osebe, ki so po mislih popisovalca prihajale v poštev kot davčni zavezanci. Ti so v seznamu navedeni imenoma in povečini tudi s poklicem; razen imenoma navedenih je nekaj desetih oseb, zlasti žensk, označenih brez imena ali le s krstnim imenom kot gostači, navadno kot ubogi gostači. Deloma, predvsem v primerih, ko je bila predpisana davščina, so bile take nepopolne označbe pozneje izpopolnjene z imeni davčnih zavezancev. V nekaj primerih je več gostačkov navedenih skupaj, tudi je včasih poleg imenoma navedene osebe omenjena še neimenovana gostačka. Zaradi naknadnih vmesnih vpisov in nekaterih črtanj ni povsod jasno, katere označbe in navedbe spadajo k posameznim zavezancem in je mogoče take vpise različno tolmačiti.

Iz seznama se vidi, da je imel popisovalec težave pri ugotavljanju identitete davčnih zavezancev, saj se je moral zadovoljiti tudi z vpisom kot »mož in žena, ki nočeta navesti ne imena ne potrošnje mesa«. Popisane osebe so morale napovedati potrošnjo mesa, nato jim je bil določen znesek davščine; največkrat je bila višina davščine sporazumno dogovorjena (verglichen). Osebe, ki svoje potrošnje mesa niso napovedale, so bile, sklepajoč po opombah »Nichts angesagt«, številne, toda tudi takim je bil končno odmerjen ali sporazumno določen znesek mesnega krajcarja ali pa so morale občasno, menda tedensko, predlagati specifikacijo svoje mesne potrošnje in po tej plačevati predpisano davščino. Pri posameznikih dobimo pripombo, da so se hranili drugje, zato niso bili obdavčeni. Nek davčni zavezanec ni napovedal potrošnje, pač pa je pripomnil, da bo plačal mesni krajcar od mesa, ko bo klal ali kar ga bo kupil v mesnicah. Drugi

je izjavil, da sploh ne je mesa. Vdova ni ničesar napovedala, ker ni smela uživati ne koštrunovega ne govejega mesa, telečjega pa ni dobila; obljubila je, da bo konec leta predložila specifikacijo.

Dasi se more po navedbi v seznamu soditi, da so družine bile osnova popisovanja, ni jasno, kako je bil pojem družine opredeljen in katere osebe je popisovalec štel k družini. Sodeč po vpisih, je bil ta pojem prikrojen namenu popisa. Ker je pri tem v prvi vrsti šlo za ugotovitev potrošnje mesa po gospodinjstvih in obdavčenje po tej potrošnji, so družine raznih plemiških in drugih hišnih uslužbencev izkazane pod imenom žene. Družinski poglavar kot uslužbenec se je verjetno hranil v družini svojega gospodarja in ne doma, zato ga niso upoštevali kot člana lastne družine. Kot že omenjeno, so v nekaterih primerih gostači pridruženi tujim družinam, ker so najbrž skupaj stanovali, drugič so navedeni posamezniki, ki so se hranili drugod. Kljub takim izjemam so brez dvoma v seznamu navedeni v veliki večini družinski poglavarji in smemo zato po njihovem številu sklepati na število družin oziroma gospodinjstev.

Po seznamu iz leta 1706 je število družinskih poglavarjev v naslednjih mestnih delih znašalo⁸:

Mesto	
Od Frančiškanskih vrat (današnji Krekov trg) levo proti rotovžu	68
od Tranče proti Staremu trgu levo	19
hiše na grajskem hribu	19
Stari trg levo do Sv. Florijana	65
od Sv. Florijana do Karlovških vrat levo	10
od Karlovških vrat do Hrenove ulice	10
Hrenova ulica do Vodnih vrat (na Zabjaku)	44
Zabjak	14
Rožna ulica	30
od Rožne ulice do Hrenove ulice	8
od Zabjaka do gospoda Ehrnreicha (danes hiša Stiška ulica 1 — Levstikov trg 9)	39
od Schwizenove hiše na Starem trgu (danes Levstikov trg 1 — Gornji trg 2) do Rožne ulice	26
od Stiškega dvorca do Tranče	44
od Tranče do Špitalske ulice (Stritarjeve) z ulicami proti vodi	59
od Špitalske ulice do Frančiškanskih vrat z ulicami za Sv. Nikolajem	50
Špitalska ulica	31
stranici (Kleinseithen) od Čevljarskega mosta do Vicedomskih vrat (ob univerzi) in od tod do Nemške (Križevniške) ulice	65
Nemška hiša (Križanke) z Nemško ulico navzdol na desni strani	77
od Engelshauserjeve hiše (Novi trg 8) do Čevljarskega mosta	5
grajski stražniki	12
mesto skupaj	671

Izven mesta

Francišanska vrata	2
na Poljanah proti strelišču	14
na Poljanah desno	56
na Poljanah ob vodi levo	54
župnišče pri Sv. Petru	5
Predmestje (Vorstadt, to je šentpetersko) levo, začenši pri Sv. Petru	20
od Dolničarjeve pristave (verjetno na Vidovdanski cesti) do Wichtelatijevega vrta	6
od Križa (na stiku šentpeterske in Vidovdanske ceste) do Špitalskih vrat (ob Tromostovju)	51
od Špitalskih vrat do ženskega samostana (nekdanjega samostana klarisinj na Titovi cesti, kjer stoji poslopje Narodne banke) levo	12
od kapucinskega vrta (Trg revolucije) do ženskega samostana na obeh straneh	12
od ženskega samostana do diskalceatov (samostan bosonogih avguštincev na Ajdovščini) levo	2
od Sv. Petra do diskalceatov desno	116
v Blatni vasi (okolih Kolodvorske ulice) začenši od diskalceatov	114
od Špitalskih vrat do nakupovalca (einkhauffer) kneza Auersperga na obeh straneh	101
v ulici od Gradišča do Obrezove hiše (Vegova ulica 8) in ulici za njo	55
od Obrezove hiše do Nemških vrat (Trg francoske revolucije)	5
od Nemških vrat po cesti desno skozi do Križa (?)	26
od Križa notri do Nemških vrat na drugi strani	17
pred Karloškimi vrati	22
Krakovo	100
Trnovo	92
izven mesta skupaj	858
mesto s predmestji	1.509

Seznam obsega tedanjo Ljubljano v celoti. Iz njega vidimo, kako različno so bila posamezna predmestja naseljena. V mestu znotraj obzidja je bilo popisanih 671 družin, v predmestjih pa 858, od katerih jih je 512 odpadlo na šentpetersko predmestje, ki so ga kot edino imenovali »predmestje« (Vorstadt).

PRIMERJAVA S STANJEM LETA 1660 IN 1754

Za del Ljubljane, ki je spadal pod stolno župnijo, razpolagamo s podatki o številu družinskih poglavarjev oziroma gospodinjev za leti 1660 in 1754.⁹ Ne vemo sicer, če je bilo pri popisovanju družinskih poglavarjev leta 1660 ter pri popisovanju družin oziroma gospodinjev leta 1754 vseskozi uporabljeno isto merilo za določitev kroga oseb, ki so jih šteli k družinski ali gospodinjski skupnosti, kot za popis zavezancev mesnega krajcarja leta 1706. Ker pojem ni bil točno določen, je celo verjetno, da ni isto merilo veljalo niti pri istem popisu ter je bil obseg teh skupnosti enkrat širši, drugič zopet ožji. Najbrž si popisovalci niso delali dosti skrbi, kaj naj vzamejo kot družino ali gospodinjstvo, kar je na splošno po zunanem videzu spadalo skupaj, so šteli k isti skupnosti. Zato smemo predpostavljati, da v tem pogledu med posameznimi popisi ni bilo večjih razlik in je mogoče rezultate

medsebojno primerjati. Ker imamo za leti 1660 in 1754 ustrezajoče podatke le za teritorij stolne župnije, sta v naslednjem pregledu obe tedanji ljubljanski župniji ločeno izkazani po posameznih mestnih delih oziroma predmestjih, kolikor se dajo sestaviti iz podatkov popisov.

Stolna župnija	1660	1706	1756
Stari, Mestni in Novi trg s stranskimi ulicami	536	671	674
pred Karloškimi vrati	17	22	32
od Špitalskih vrat do ženskega samostana in Vicedomskih vrat, Gradišče in pred Nemškimi vrati	153	192	251
Krakovo	69	100	141
Trnovo	62	92	111
	817	1077	1189
Šentpeterska župnija			
Šentpetersko in Kapucinsko predmestje		326	
Poljansko predmestje		106	
Mesto s predmestji		1509	

Podatki gornjega pregleda se nanašajo na malo manj kot stoletje. Kažejo, da je število družin oziroma gospodinjev naraščalo, v predmestjih znatno močnejše kot v mestu, kjer se je v prvi polovici XVIII. stoletja le malo spremenilo.

Za leti 1660 in 1754 je poleg števila družin znano tudi število prebivalstva.¹⁰ Povprečno število oseb na družino oziroma gospodinjstvo pri obeh popisih nam daje ključ za ocenitev števila prebivalstva v letu 1706, ko vemo le za število družin. V stolni župniji je prišlo na družino pri obeh popisih 5,7 oziroma 5,6 člana. Med mestom in predmestji je bilo v tem pogledu nekaj razlike. Leta 1660 je znašalo povprečje za mesto znotraj obzidja 5,8, za predmestja, ki so spadala pod stolno župnijo, pa 5,5. Leta 1754 sta ustrezajoči povprečji bili 6,1 ter 4,8. Povprečno število družinskih članov je v mestu naraslo, v predmestjih nazadovalo. Ker je bil razvoj v mestu drugačen kot v predmestjih, bomo prišli do točnejšega rezultata, če ocenimo prebivalstvo ločeno. Zaradi razlik v povprečjih med obema popisoma kaže vzeti aritmetično sredino, ker je tudi leto 1706 sredi med njima. Aritmetična sredina povprečij za mesto znaša potem 5,95, za predmestja 5,2. Na podlagi teh povprečij bi bilo torej leta 1706 v mestu znotraj obzidja okrog 4000 prebivalcev, v predmestjih, ki so spadala k stolni župniji, pa okrog 2100, skupaj 6100 prebivalcev. To število je za okrog 400 višje kot število, do katerega sem prišel z ocenitvijo prebivalstva po številu rojstev.¹¹ V šentpeterskem in poljanskem predmestju je

bilo leta 1706 432 družin, za katere, kot se zdi, ne smemo predpostavljati isto povprečje družinskih članov kot za druga predmestja. Za mestne dele pod šentpetersko župnijo imamo podatke o stanju prebivalstva in družin šele za leto 1783.¹² Tedaj je v teh delih živelo 2776 prebivalcev v 779 družinah, povprečno je prišlo 3,5 člana na družino. Pri padajoči tendenci povprečja družinskih članov v drugih predmestjih najbrž ne pogrešimo dosti, če vzamemo tudi v šentpeterskem in poljskem predmestju za leto 1706 višje povprečje. Pri povprečju 4 članov bi imeli obe predmestji tedaj okrog 1730 prebivalcev, to je skoraj isto število, do katerega sem prišel s cenitvijo prebivalstva po nataliteti. Cela Ljubljana je torej leta 1706 po cenitvi na podlagi seznama zavezancev mesnega krajcarja štela okrog 7830 ljudi. Razlika med rezultatom, do katerih sem prišel po obeh cenitvah, na podlagi natalitete in števila družin, ne znaša niti 400 prebivalcev. Sorazmerno s celotnim številom prebivalstva je to majhna razlika in kaže, da sta rezultata zelo verjetno blizu pravemu stanju.

POKLICNA IN STANOVSKA STRUKTURA

Zavezanci mesnega krajcarja so v seznamu označeni povéčini tudi po poklicu oziroma stanu. Za naslednji tabelarični prikaz poklicne in stanovske strukture so popisani zavezanci razdeljeni v glavnem po istih poklicnih in stanovskih skupinah, kakor sem jih že uporabil pri prikazu poklicne in stanovske strukture na osnovi popisa prebivalstva iz leta 1754.¹³ Nekaj sprememb je bilo potrebnih zaradi različnosti gradiva. Ker so nekateri družinski poglavarji pripadali kmetijstvu, je uvedena tudi ta skupina. Odpadli sta skupina dijaštva in skupina hišne služinčadi, ki ni mogla spadati med davčne zavezance, kolikor ni imela lastnega gospodinjstva. Pač pa so dokaj številni primeri, skupno jih je bilo 62, da so v seznamu navedene žene plemiških in drugih hišnih uslužbencev z lastnimi gospodinjstvi. Take primere vsebuje skupina uslužbencev plemstva in duhovščine, katera združuje tako hišno služinčad z lastnimi gospodinjstvi kot tudi uslužbence, ki nimajo značaja hišne služinčadi. Skupina »ostali poklici« vsebuje nekaj poklicev, katere sem štel pri obdelavi popisa iz leta 1754 k skupinam javne službe, n. pr. solicatorje, oziroma uslužbenstva plemstva in duhovščine, n. pr. laične cerkvene uslužbence. V tej zbirni skupini so zbrani tudi posamezni poklici, ki se ne dajo uvrstiti v druge skupine, zastopani pa so le

v nekaj primerih. Verjetno je sestavljal seznam iz leta 1706 kolikor toliko točno označeval poklice popisanih družinskih poglavarjev. Toda skoraj pri tretjini manjkajo označbe o poklicni pripadnosti. Mnogokrat sestavljalcu seznama ni bil znan niti priimek družinskega poglavarja. Ni čudno, da je v številnih primerih izpadlo ugotavljanje poklica. Zato slika poklicne in stanovske strukture na podlagi teh podatkov ne more biti brez vrzeli.

Pri uvrstitvi zavezancev mesnega krajcarja v posamezne poklicne skupine sem se držal istega načela kot pri obdelavi popisa iz leta 1754. Po tem načelu sem posameznega družinskega poglavarja z dvema poklicema upošteval v skupini tistega poklica, ki je bil naveden na prvem mestu. Primerov dvojnih poklicev je bilo največ pri rokodelcih, ki so bili obenem tudi gostilničarji.

Poklicne in stanovske skupine	Mesto	Predmestja	Skupaj	v %
Plemstvo	38	1	39	2,58
Duhovščina	10	2	12	0,79
Doktorji	18	4	22	1,46
Javna služba	74	42	116	7,69
Trgovstvo	27	18	45	2,98
Obrtništvo	215	240	455	30,02
Promet	—	72	72	4,77
Gostinstvo	14	27	41	2,72
Ribištvo	—	34	34	2,25
Kmetijstvo	—	6	6	0,40
Dninarji	—	44	44	2,92
Uslužbenstvo plemstva, duhovščine itd.	55	28	81	5,37
Ostali poklici	52	16	48	3,18
Reveži	5	14	17	1,13
Moški brez navedbe poklica in gostači	100	145	245	16,10
Ženske brez navedbe poklica in gostačke	89	147	236	15,64
	671	858	1509	100,—

Vsi rezultati za leto 1706 se ne dajo primerjati z rezultati iz leta 1754. Že na prvi pogled se opazijo med rezultati obeh popisov nekatera nesoglasja, ki morejo imeti svoj vzrok le v nepopolnosti seznama iz leta 1706. Tako je število družinskih poglavarjev v skupinah plemstva, duhovščine in doktorjev v gornjem pregledu znatno nižje, kot je bilo število samostojno zaposlenih v istih skupinah leta 1754. Razlike so tako velike, da jih ni mogoče razložiti z normalnim razvojem obsega posameznih skupin. Najbolj verjetno je, da precej pripadnikov teh stanov iz kakršnega koli razloga ni bilo vsebovanih v seznamu zavezancev mesnega krajcarja. V drugih poklicnih skupinah ne vidimo tako velikih razlik, tudi je obstoječe razlike lažje razložiti z različnim značajem obeh popisov.

Odstotki deležev, ki so jih imele posamezne poklicne in stanovske skupine na celotnem številu, kažejo deloma drugačna razmerja, kakor jih je pokazalo gradivo iz leta 1754. Seveda ne smemo pri tem primerjanju pozabiti, da je tudi osnova druga. Odstotna razmerja, ki smo jih dobili po seznamu iz leta 1706, se nanašajo na zavezance mesnega krajcarja, to je družinske poglavarje v celi Ljubljani, leta 1754 pa predstavljajo deleže celotnega prebivalstva stolne župnije.

Javna služba, trgovstvo, obrtništvo in gostinstvo so imeli leta 1706 sorazmerno dosti višje deleže. Obrtništvo je bilo s 50 % daleč najmočnejša poklicna skupina med zavezanci mesnega krajcarja. Številni sta tudi skupini moških in žensk brez navedbe poklica in gostačev. Ni izključeno, da so v tej skupini posamezniki, za katere sestavljalec seznama ni navedel stanu ali poklica, čeprav so pripadali enemu ali drugemu. Vendar je verjetno, da pomanjkanje označbe v največ primerih ni bilo le slučajno in da je precejšen del res bil brez poklica. Na podlagi popisa iz leta 1754 smo glede te skupine prišli do istega zaključka. Skupina uslužbencev plemstva, duhovščine itd., ki izkazuje sorazmeroma največjo razliko v primerjavi z letom 1754, je pa, kot je bilo že omenjeno, drugega značaja, ker vsebuje poleg drugega uslužbenstva tudi hišno služinčad s samostojnim gospodinjstvom.

Na splošno je slika poklicne in stanovske strukture na podlagi seznama zavezancev mesnega krajcarja v glavnem ista, kot jo daje popis prebivalstva leta 1754. Le deleži treh stanov, plemstva, duhovščine in doktorjev se v tem pregledu ne izraža v meri, ki bi ustrezala njihovem dejanskemu številu.

DRUŽBENOGOSPODARSKA STRUKTURA V LUCI
MESNEGA KRAJCARJA

Višina mesnega krajcarja, ki je bila predpisana davčnim zavezancem, se je gibala od 7 krajcarjev do 40 goldinarjev. Večje število v seznamu navedenih pa sploh ni bilo obdavčenih s to davščino. Razlogi za neobdavčenje so bili različni. Pri nekaterih je pripomba, da bodo predlagali specifikacije količin potrošenega mesa, od katerih bodo plačevali mesni krajcar. Raznim plemičem davščina ni bila predpisana, ker so jo plačevali posebej kot lastniki imenj (unter denen begilten gezalt ali verglichen). V največ primerih razlog, zakaj ni predpisan nikak znesek, ni naveden. Med takimi primeri je velik del oseb brez navedbe poklica ali stanu, predvsem žensk, verjetno gre največ

za nezaposlene brez premoženja in zaslužka, ki jih ni bilo mogoče obdavčiti.

Sodeč po značaju davščine bi morala količina potrošnje biti merilo za odmero zneska mesnega krajcarja. Potrošnja mesa v posameznem gospodinjstvu ni bila odvisna le od gmotnih razmer. Določal jo je verjetno v prvi vrsti obseg družin in šele v manjši meri premoženjske razmere ali višina dohodkov. Seveda je obseg družine in gospodinjstva bil odvisen tudi od gmotnega stanja družinskega poglavarja. Premožnejše družine, plemiške, uradniške, trgovske in obrtniške, so imele hišne posle, rokodelci pomočnike in vajence. Obseg družin in gospodinjstva se je s takimi tujimi člani povečal, vzporedno se je povečala potrošnja mesa. Zavezancem mesnega krajcarja predpisani zneski dokazujejo, da ni mogel biti le obseg potrošnje mesa odločilen za odmero zneska davščine. Ne moremo predpostavljati tako velikih razlik, kot jih kažejo razmaki med zneski mesnega krajcarja, predpisani posameznim zavezancem. Brez dvoma se je tisti, ki je davščino odmerjal, oziral tudi na premoženjske razmere in dohodke. Zato daje razvrstitev družinskih poglavarjev po davčnih stopnjah vsaj nekaj vpogleda v tedanjo strukturo prebivalstva po premoženjskem stanju in dohodkih. Pregled, ki ga dobimo, ni popoln, ker predpis mesnega krajcarja ni zajel vseh družinskih poglavarjev, razni primeri izvzetih so bili že omenjeni. Kljub vsem vrzelim nam bo taka razčlenitev ljubljanske družbenogospodarske strukture iz začetka XVIII. stoletja dobrodošla, saj je iz tedanjega časa na razpolago le malo številčnih podatkov, ki nam bi jo mogli osvetliti na podoben način (gl. na str. 10).

V pregledu so zavezanci razvrščeni po višini zneskov mesnega krajcarja. Takoj opazimo, da so skupine z višjimi zneski slabo zasedene, šele pri mesnem krajcarju v znesku 12 gld je znašalo število zavezancev nekaj desetih. Več kot polovici vseh v seznamu mesnega krajcarja upoštevanih je bilo predpisanih manj kot 5 gld mesnega krajcarja. Seznam vsebuje tudi 238 družinskih poglavarjev, katerim ni bil predpisan nikak znesek. Med temi je bilo 36 moških in 90 žensk, za katere poklic ni bil naveden. Verjetno je med temi večina bila brez poklica in zaposlitve ter brez sredstev za plačevanje mesnega krajcarja. Razen tega so v 9 primerih popisane osebe brez poklica označene kot ubogi ljudje, kar je bil najbrž razlog, da niso bili obdavčeni. Vendar ni bil vsakdo kot revež označen tudi oproščen mesnega krajcarja. Zlasti med rokodelci jih je

Znesek mesnega krajcarja	Število zavezancev			Vsota mesnega krajcarja			
	Mesto	Predmestje	Skupaj	Mesto gld kr	Predmestje gld kr	Skupaj gld kr	
40 gld	1	—	1	40 ,, —	—	40 ,, —	
30 ,,	1	—	1	30 ,, —	—	30 ,, —	
26 ,,	1	—	1	26 ,, —	—	26 ,, —	
24 ,,	2	—	2	48 ,, —	—	48 ,, —	
20 ,,	6	—	6	120 ,, —	—	120 ,, —	
18 ,,	12	1	13	216 ,, —	18 ,, —	234 ,, —	
17 ,,	2	1	3	34 ,, —	17 ,, —	51 ,, —	
16 ,,	9	2	11	144 ,, —	32 ,, —	176 ,, —	
15 ,,	15	3	18	225 ,, —	45 ,, —	270 ,, —	
14 ,,	9	2	11	126 ,, —	28 ,, —	154 ,, —	
13 ,,	1	—	1	15 ,, —	—	15 ,, —	
12 ,,	32	7	39	384 ,, —	84 ,, —	468 ,, —	
11 ,,	7	1	8	77 ,, —	11 ,, —	88 ,, —	
10—10 ,, 30 kr	36	13	49	360 ,, 30	150 ,, 30	491 ,, —	
9 ,,	11	4	15	99 ,, —	36 ,, —	135 ,, —	
8 ,,	47	12	59	376 ,, —	96 ,, —	472 ,, —	
7—7 ,, 30 kr	20	10	30	140 ,, 30	70 ,, —	210 ,, 30	
6—6 ,, 30 ,,	52	13	65	312 ,, 30	78 ,, —	390 ,, 30	
5—5 ,, 30 ,,	34	23	57	171 ,, —	116 ,, 7	287 ,, 7	
4—4 ,, 30 ,,	66	26	92	265 ,, 30	104 ,, 30	370 ,, —	
3—5 ,, 42 ,,	39	45	82	118 ,, 12	131 ,, 19	249 ,, 31	
2—2 ,, 50 ,,	43	116	159	88 ,, 35	241 ,, 38	330 ,, 11	
1—1 ,, 51 ,,	51	194	245	66 ,, 10	235 ,, 29	301 ,, 39	
51 ,,	21	65	86	17 ,, 51	55 ,, 45	73 ,, 6	
34—41 ,,	16	84	100	9 ,, 4	47 ,, 50	56 ,, 54	
17—30 ,,	7	55	62	2 ,, 35	17 ,, 19	19 ,, 54	
7—15 ,,	—	22	22	—	3 ,, 54	3 ,, 54	
odsotni	2	—	2	—	—	—	
po specifikaciji	14	12	26	—	—	—	
posestniki imenj	5	—	5	—	—	—	
neobdavčeni	109	129	238	—	—	—	
skupaj	671	838	1509	3510 ,, 25	1598 ,, 51	5109 ,, 16	

bilo več označenih kot »ubogi«, pa niso ostali neobdavčeni; ubogemu zlatarju je bilo n. pr. predpisanih 6 gld mesnega krajcarja, ubogemu čevljarju in ubogemu mesarju vsakemu po 5 gld in podobno. Nekateri mesarji so označeni v seznamu kot gospodarsko propadli (verdorbene Fleischhakher), kljub temu so jim bili predpisani manjši zneski. Med neobdavčenimi dobimo vse poklice in stanovske skupine, obrtnike, trgovce, plemiče, osebe v javnih službah in druge. V večini teh primerov vzroka za neobdavčenje ne moremo iskati v gmotnih razmerah, temveč so bili odločilni drugi razlogi. Potemtakem moramo kvečjemu polovico neobdavčenih družinskih poglavarjev šteti kot brez premoženja in brez dohodkov.

Ker so trije najvišji stanovi, plemstvo, duhovščina in doktorji v seznamu pri predpisu mesnega krajcarja le delno upoštevani, je naš pregled najmanj popoln ravno glede davčnih zavezancev, ki so bili obdavčeni z najvišjimi zneski. Pripadniki teh stanov so namreč plačevali mesni krajcar po najvišjih davčnih stopnjah. Najvišji znesek te davščine, 40 gld, je bil sicer predpisan uršulinskemu samostanu, toda zanj ga je plačal nje-

gov ustanovitelj Jakob pl. Schellenburg. Kot davčni zavezanec je bil v seznamu na zadnjem mestu naveden samostan sv. Klare z mesnim krajcarjem 50 gld, ki je bil pozneje črtan, zato v pregledu ni upoštevan. Davščina v znesku 30 gld je bila predpisana že omenjenemu Jakobu pl. Schellenburgu, v tistem času gotovo najpremožnejšemu ljubljanskemu bankirju in trgovcu, ki mu je bilo podeljeno plemstvo. Med zavezanci v najvišjih davčnih skupinah z 10 gld in več je bilo 9 plemičev, 3 duhovniki, 8 doktorjev, 11 javnih uslužbencev, 11 trgovcev, 64 obrtnikov, 15 gostilničarjev, 7 solicatorjev, konjski jahač (Rossreitter), kapiteljski oskrbnik ter 22 moških in žensk brez poklicne ali stanovske navedbe. Zdi se, da so od plemstva v višjih skupinah le taki, ki so opravljali kakšno uradniško službo ali so si pridobili plemstvo kot obogateli trgovci in manufakturisti tedanjega časa. Drugi pripadniki plemstva so bili po seznamu neobdavčeni, ker so plačevali mesni krajcar kot posestniki imenj. Pri večini obdavčenih z najvišjimi zneski so brez dvoma na višje obdavčenje vplivali večje premoženje ali višji dohodki, tako da jih smemo šteti kot

gospodarsko najmočnejše v mestu. Le pri gostilničarjih je na višjo odmero vplivala večja potrošnja mesa, kajti vsaj nekaterim je — sodeč po opombah v seznamu — bil predpisan mesni krajcar od lasne potrošnje in od potrošnje v gostilniškem obratu. V takih primerih je bilo mogoče, da so bili gostilničarji glede na svoje premoženje in dohodke sorazmeroma močnejše obdavčeni z mesnim krajcarjem kot druge stanovske in poklicne skupine.

Kot se vidi iz tabele, so zavezanci mesnega krajcarja z višjimi zneski, čeprav maloštevilnejši, sorazmerno mnogo več prispevali k skupnemu znesku davščine. Od 1509 v seznamu vsebovanih davčnih zavezancev jih je bilo obdavčenih z določenim zneskom 1238, drugi so bili neobdavčeni ali pa so bili obdavčeni na podlagi specifikacij o po-

trošnji in kot posestniki imenj. Po seznamu predpisana davščina je znašala skupno 5109 gld 16 kr. Od tega zneska je 2209 gld, to je 43.2 % celotne vsote, odpadlo na komaj 164 ali 13.2 % davkoplačevalcev, ki jim je bilo predpisanih 10 gld ali več mesnega krajcarja. Tudi primerjava med mestom in predmestji pokaže, da so številni davčni zavezanci v predmestjih plačevali sorazmeroma znatno manj kot manj številni v mestu. Opazimo tudi, da so v mestu prevladovali zavezanci, ki so plačevali nad 4 gld mesnega krajcarja, v predmestjih pa je bilo več davkoplačevalcev v nižjih skupinah davščine.

Posamezne poklicne in stanovske skupine so bile na skupnem znesku mesnega krajcarja udeležene deloma z drugačnimi deleži kot na številu davčnih zavezancev.

Poklicne in stanovske skupine	Mesto		Predmestja		Skupaj	
	vsota mesnega krajcarja gld kr	v %	vsota mesnega krajcarja gld kr	v %	vsota mesnega krajcarja gld kr	v %
Plemstvo	167 ,, —	4.76	8 ,, —	0.50	175 ,, —	3.44
Duhovščina	78 ,, 42	2.24	12 ,, —	0.75	90 ,, 42	1.78
Doktorji	165 ,, —	4.70	50 ,, 51	1.95	195 ,, 51	3.79
Javna služba	328 ,, 11	9.35	68 ,, 20	4.27	396 ,, 31	7.76
Trgovstvo	180 ,, 22	5.14	32 ,, 57	2.04	212 ,, 59	4.17
Obrtništvo	1370 ,, 44	39.05	756 ,, 50	46.08	2107 ,, 54	41.25
Promet	—	—	96 ,, 5	6.01	96 ,, 5	1.90
Gostinstvo	157 ,, —	4.47	196 ,, 49	12.51	353 ,, 49	6.93
Ribištvo	—	—	51 ,, 6	3.20	51 ,, 6	1.—
Kmetijstvo	—	—	5 ,, 42	0.36	5 ,, 42	0.11
Dninarji	—	—	20 ,, 55	4.51	20 ,, 55	0.41
Uslužbenstvo plemstva, duhovščine itd.	104 ,, 25	2.97	48 ,, 57	3.06	155 ,, 22	3.—
Ostali poklici	159 ,, 5	4.55	66 ,, 8	4.14	225 ,, 15	4.41
Reveži	—	—	2 ,, 47	0.17	2 ,, 47	0.05
Moški brez navedbe poklica in gostači	504 ,, 26	14.37	152 ,, 6	9.51	656 ,, 32	12.85
Ženske brez navedbe poklica in gostačke	240 ,, 50	6.85	69 ,, 40	4.36	310 ,, 10	6.07
Samostani	55 ,, —	1.57	—	—	55 ,, —	1.08
	3510 ,, 25	100.—	1598 ,, 51	100.—	5109 ,, 16	100.—

Prve tri skupine ter obrtništvo in gostinstvo izkazujejo pri deležih na skupni vsoti mesnega krajcarja znatno višje odstotke, kot jih imajo na številu zavezancev. Absolutno je največja razlika pri obrtništvu, ki je prispevalo 41.25 % celotnega zneska. Relativni razliki sta največji pri doktorjih in gostilničarjih, dveh skupinah, ki sta s plemstvom in duhovščino spadali k skupinam najvišjih davčnih zneskov. V mestu in predmestjih so posamezne poklicne in stanovske skupine imele različne deleže na celotnih zneskih. Razen obrtništva in gostinstva ter seveda

tistih skupin, ki so bile zastopane le v predmestjih, imajo vse skupine višje odstotke v mestu in nižje v predmestjih. Absolutno in relativno ima le gostinstvo v predmestjih višji delež, ker je največ gostilniških obratov bilo v predmestjih in so ti spadali v skupine z višjimi davčnimi zneski. Obrtništvo je imelo sicer v predmestjih precej višji odstotek svojega deleža na skupnem znesku davščine, toda absolutno je bil delež skoraj za polovico nižji, kar je bilo pač v zvezi s skoraj za polovico nižjo vsoto mesnega krajcarja v predmestjih v primerih z mestom.

Poklicne in stanovske skupine	Število obdavčencev			Povprečen znesek mesnega krajcarja na obdavčenca		
	Mesto	Predmestja	Skupaj	Mesto	Predmestja	
	gld	kr	gld	kr	gld	kr
Plemstvo	15	1	16	11,, 7	8,, —	10,, 56
Duhovščina	8	2	10	9,, 50	6,, —	9,, 4
Doktorji	17	4	21	9,, 42	7,, 42	9,, 19
Javna služba	60	30	90	5,, 28	2,, 36	4,, 24
Trgovstvo	25	16	39	7,, 50	2,, 2	5,, 27
Obrtništvo	198	229	427	6,, 55	3,, 15	4,, 56
Promet	—	70	70	—	1,, 22	1,, 22
Gostinstvo	15	26	39	12,, 5	7,, 54	9,, 4
Ribištvo	—	55	55	—	1,, 35	1,, 35
Kmetijstvo	—	3	3	—	1,, 54	1,, 54
Dninarji	—	36	36	—	—,, 35	—,, 35
Uslužbenstvo plemstva, duhovščine itd.	39	25	64	2,, 40	1,, 57	2,, 24
Ostali poklici	24	14	38	6,, 37	4,, 45	5,, 35
Reveži	—	7	7	—	—,, 24	—,, 24
Moški brez navedbe poklica in gostači	82	121	205	6,, 9	1,, 15	5,, 14
Ženske brez navedbe poklica in gostačke	60	80	140	4,, —	—,, 52	2,, 15
Samostani	2	—	2	27,, 50	—	27,, 50
	541	697	1238	6,, 29	2,, 17	4,, 7

Iz zadnje tabele, ki kaže povprečne zneske plačanega mesnega krajcarja po poklicnih in stanovskih skupinah — povprečja so izračunana na število obdavčenih —, se vidi, da so povprečja za vse skupine bila v predmestjih nižja kot v mestu. Premožnejše prebivalstvo, večji trgovci, obrtniki in pripadniki drugih poklicev so živeli znotraj mesta, v predmestjih pa je bilo zbrano prebivalstvo, ki je po svoji gospodarski moči in gmotnem blagostanju zaostajalo za prebivalstvom v notranjosti mesta.

Pri večini poklicev je bila višina davščine precej diferencirana, zlasti pri poklicih, ki so imeli številne pripadnike. Posamezne poklicne in stanovske skupine niso bile enotne glede premoženskega sloja, kateremu so pripadale. Največje razlike so bile v skupini javne službe, trgovstva, obrtništva, gostinstva in pri skupini, v kateri so združeni davčni zavezanci, katerih poklic ali stanovska pripadnost ni bila navedena. Gmotne razlike so morale v teh skupinah biti velike, če sodimo po zneskih mesnega krajcarja od najvišjih do najnižjih zneskov. Razloga teh razlik ne smemo iskati le v raznem obsegu, n. pr. trgovskih obratov, kjer so poleg pravih trgovcev zastopani tudi kramarji in branjevci, ali pa obrti, ki so obrtnikom nudile zelo različne pogoje za preživljanje, ali pa v skupini javne službe, kjer so poleg višjih javnih funkcionarjev zastopani tudi nižji uslužbenci, temveč ravno tako v razlikah premoženskega stanja davčnih zavezancev.

Nekateri izmed njih so imeli hiše in posestva ali pa drugačno premoženje, na osnovi katerega jim je bil predpisan sorazmerno višji znesek kot drugim pripadnikom iste poklicne skupine. Da niso mogli za določanje višine mesnega krajcarja posameznikom biti odločilni le dohodki iz pridobitne dejavnosti, dokazujeta tudi skupini moških in žensk brez navedbe poklica in gostačev. Pripadniki teh dveh skupin so bili deloma obdavčeni z zneski, ki so presejali splošna povprečja, kar kaže, da so med njimi bili davčni zavezanci s pomembnejšim premoženjem ali dohodki. Ni izključeno, da pri marsikateremu od teh sestavljalec seznama ni označil poklicne dejavnosti ali njihovega stanu in bi pravzaprav spadali v eno ali drugo poklicno ali stanovsko skupino.

Skupina moških in žensk brez navedbe poklica in gostačev ne vsebuje torej samo oseb brez premoženja ali dohodkov. Od teh dveh skupin je ostalo neobdavčenih 36 moških in 90 žensk, veliki večini je bil mesni krajcar predpisan. Od drugih neobdavčenih je bilo 16 pripadnikov plemstva, 25 javnih uslužbencev, 6 trgovcev, 20 obrtnikov, 12 uslužbencev plemstva, duhovščine itd., 7 dninarjev, 9 revežev in tudi na ostale skupine je odpadlo po nekaj primerov. Z mesnim krajcarjem ni bilo obdavčenih 15,7 % v seznamu popisanih družinskih poglavarjev. Za nekako polovico teh poklic ali stan ni bil naveden. Verjetno je večina teh bila brez premoženja in dohodkov; glede ostale

polovice neobdavčenih, ki so označeni po poklicu in stanu, kolikor niso bili reveži, je težko presoditi, ali jim ni bil predpisan mesni krajcar zaradi gmotnih razmer ali pa je bil odločilen drug razlog. Sicer pa ubožstvo ni bilo vedno razlog za oprostitev od mesnega krajcarja, ki je bil predpisan tudi osebam, označenim kot »ubogi ljudje«. Razčlenitev davčnih zavezancev po poklicu in višini obdavčenja nam seveda ne daje števila vseh ubožnih družin ali celo ubogih v Ljubljani. V seznamu mesnega krajcarja so mogli biti upoštevani v Ljubljani stalno naseljeni, ne pa reveži, ki so se s podeželja zatekali v Ljubljano prositi miloščino. Število takih beračev je bilo v tedanjih časih v primeri s številom prebivalstva visoko. Ko je mestni magistrat leta 1752 po naročilu reprezentance, to je takratne deželne vlade, moral izvršiti deželskosodno vizitacijo, je našel in popisal v okolišju deželskega sodišča 459 beračev, katere je potem izgnal v njihove rojstne kraje.¹⁴

V nekaterih poklicnih skupinah dobimo poklice, katerih pripadniki so bili razmeroma enotno obdavčeni z enakimi zneski ali pa zneski, ki so bili blizu skupaj. Taki poklici so bili n. pr. solomerci v skupini javne službe ali konjski prekupčevalci (Rosstauscher) v skupini prometa, ki jim je bil predpisan mesni krajcar 2 gld, ali tesarji, ki so plačevali 1 gld oziroma okrog tega zneska. Precej enotno so bili obdavčeni vozniki in čolnarji; mesni krajcar se je pri njih gibal med 34 kr in 2 gld. Dninarji so plačevali po eno, dve ali tri sedemnajstice.

Čeprav ne morejo odstotki, izračunani na podlagi obdavčenja z mesnim krajcarjem, podati točen prikaz družbenogospodarske strukture ljubljanskega prebivalstva v dobi, ko je bilo mestno gospodarstvo še zelo zaključeno in preden ga je merkantilizem spreminjal, nam vendar odkrivajo nekaj značilnosti. Gospodarska moč plemstva in duhovščine se iz že omenjenih razlogov ne izraža v zadostni meri. Je pa izven dvoma, da je težišče gospodarstva bilo pri obrtništvu, ki ga je takrat še v celoti predstavljalo rokodelstvo. Slabo je odrezalo trgovstvo, ki tako po številu pripadnikov kot po deležu na skupnem znesku mesnega krajcarja spada med manj pomembne skupine. Deloma je tako stanje le navidezno. S trgovino so se ukvarjali tudi nekateri pripadniki plemstva, ki so izšli iz trgovskega stanu, verjetno je nekaj trgovcev upoštevanih v skupini oseb brez navedenega poklica. Saj trgovina na veliko ni bila vedno združena s stalnimi obrati; premožnejši meščani so se s trgov-

skimi posli ukvarjali včasih le bolj slučajnostno. Zato jih niso vedno označevali kot trgovce in je pri njihovem značaju tudi dvomljivo, če niso spadali bolj med hišne in zemljiške posestnike ter rentnike. Precej številna in po znesku mesnega krajcarja močna skupina moških in ženskih davčnih zavezancev brez navedbe poklica nam kaže na gospodarsko pomembnost dela prebivalstva, ki je živelo od dohodkov zemljiške in hišne posesti ter kapitala. Iz omenjenih virov so se preživljali tudi pripadniki drugih stanovskih in poklicnih skupin, v prvi vrsti plemstva in duhovščine. Kapitalistični razvoj je torej v mestnem gospodarstvu zavzemal kar precejšen obseg in je spreminjal družbenogospodarsko strukturo mestnega prebivalstva.

V zvezi s tem razvojem so bile znatne premoženjske razlike in razlike pri dohodkih, na katere kažejo veliki razmaki stopenj mesnega krajcarja. Diferenciacija družbenogospodarske strukture prebivalstva je bila precejšnja v primeri s stanjem, v katerem je bilo mestno prebivalstvo v srednjem veku.¹⁵ Tedaj so prevladovala majhna in srednja premoženja, velika premoženja so bila redka in tudi število neobdavčenih ni bilo veliko. Po sliki, ki jo dobimo po razčlenitvi obdavčenja ljubljanskega prebivalstva z mesnim krajcarjem, so pa bile skrajne, najvišje in najnižje skupine kar močno zastopane. Tako diferenciacijo opazamo tudi znotraj skupine obrtništvu, pri kateri bi pričakovali več enotnosti. Le redki rokodelski poklici so kolikor toliko enotni glede davčne stopnje, n. pr. klobučarji in pasarji, ki so bili skoraj vsi v najvišji davčni skupini, pri večini so zastopane višje in nižje davčne stopnje. Vsi ti pojavi kažejo na obširnejše spreminjanje nekdanje mestne družbene strukture v smeri večjih razlik v gospodarskih razmerah skozi prejšnja stoletja bolj enotnega mestnega prebivalstva.

OPOMBE

1. Vlado Valenčič, Prebivalstvo Ljubljane pred dve stoletji. Kronika, časopis za slovensko krajevno zgodovino, II/1954, št. 3, str. 191 sl. — 2. DAS (Državni arhiv Slovenije), Stanovski arhiv fasc. 61, snopič 25. *Flückhens Beschreibung* 31. May 1706. — 3. Dr. Ernst Mischler, dr. Josef Ulbrich, *Oesterreichisches Staatswörterbuch*, Zweite Auflage, Dunaj 1906, Zweiter Band, V. Mensi, Finanzgeschichte, str. 58. — 4. DAS, Patent Jožefa I. od 14. 7. 1705 v zbirki patentov. — 5. DAS, Stanovski arhiv fasc. 60, snopič 5. — 6. DAS, Stanovski arhiv fasc. 59, snopič 15. — 7. DAS, Stanovski arhiv fasc. 59, deželno-stanovski patent od 27. 3. 1706. — 8. Za lokalizacijo v seznamu navedenih hiš sem uporabljal Vladislava Fabjanciča *Knjige hiš v MALj.* — 9. Valenčič, n. o. m. in *Popis družinskih poglavarjev 1. 1660 in število prebivalstva v Ljubljani*. Kronika III/1955, št. 3, str. 179. — 10. Glej op. 9. — 11. Glej op. 9. — 12. Glej op. 1. — 13. Glej op. 1. — 14. MALj, Cod. I/91, mestni sejni zapisnik za leto 1752, str. 198. — 15. Prim. Karl Bücher, *Die soziale Gliederung einer mittelalterlichen Stadt*, v zbirki *Die Entstehung der Volkswirtschaft*, Erste Sammlung, Tübingen 1922, str. 395–426.